

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АЛЬПІНІЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Сумцов Олександр Іванович,

аспірант II року навчання спеціальності А7 Фізична культура і спорт
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<https://orcid.org/0009-0003-3537-2795>

Красілов Андрій Дмитрович,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
<https://orcid.org/0000-0001-6167-3151>

У статті здійснено комплексний аналіз історичних етапів становлення та розвитку альпінізму як виду діяльності, що поєднує спортивні, культурні, наукові й духовно-філософські аспекти. В роботі буде простежено генезу альпінізму від утилітарних форм пересування у гірській місцевості в давні часи до сучасного багатовимірного феномену глобальної культури. На основі аналізу сучасних зарубіжних та українських наукових джерел визначено ключові тенденції, які впливали на еволюцію альпіністської практики: технічний прогрес, формування національних спортивних шкіл, зміна світоглядних орієнтирів та гуманістичних цінностей. Розкрито роль епохи Відродження у становленні нового ставлення до природи, яке зумовило перехід від утилітарного до естетично-пізнавального сприйняття гір.

Метою статті є – дослідження основних історичних етапів становлення та розвитку альпінізму у світі й в Україні, визначити культурні, соціальні та технологічні чинники, що вплинули на його еволюцію, а також показати особливості української традиції альпіністського руху в контексті світових тенденцій.

Проаналізовано «Золоту Добу альпінізму» (середина XIX ст.) як період формування організованого альпіністського руху в Європі. Публікації авторів звертають увагу на важливість популяризації альпінізму та відображення досягнень та здобутків альпіністів, що сприяє приверненню уваги до регіонів та країн, де розвивається цей вид спорту. Широке висвітлення альпіністських подій та змагань сприяє підвищенню престижу та визнання країн у цій галузі.

Окрему увагу приділено розвитку альпінізму в Україні, зокрема його інституційному становленню, спортивним досягненням і сучасному стану. Показано, що український альпінізм увібрав кращі європейські традиції та сформував власну систему підготовки спортсменів, зберігаючи водночас культурно-освітню функцію. Результати дослідження можуть бути використані для подальших розвідок у галузі історії спорту, туризму та культурології, а також для вдосконалення навчальних програм із фізичного виховання і спортивного туризму.

Ключові слова: альпінізм, історія спорту, гірські сходження, спортивний туризм, фізична культура, Україна.

Sumtsov Oleksandr, Krasilov Andrii. Historical Stages of the Formation and Development of Mountaineering in Ukraine and the World

This article presents a comprehensive analysis of the historical stages of the formation and development of mountaineering as an activity that combines sports, cultural, scientific, and spiritual-philosophical aspects. The genesis of mountaineering is traced from utilitarian forms of movement in mountainous terrain in ancient times to the modern multidimensional phenomenon of global culture. Based on an analysis of contemporary foreign and Ukrainian scholarly sources, the key trends influencing the evolution of mountaineering practice are identified: technological progress, the formation of national sports schools, changes in worldview orientations, and humanistic values. The role of the Renaissance in establishing a new attitude towards nature, which led to the transition from utilitarian to aesthetic-cognitive perception of mountains, is highlighted.

The purpose of the article is to examine the main historical stages of the formation and development of mountaineering in the world and in Ukraine, to identify the cultural, social, and technological factors that influenced its evolution, and to highlight the distinctive features of the Ukrainian mountaineering tradition within the context of global trends.

The "golden age of mountaineering" (mid-19th century) is analyzed as a period of the formation of organized mountaineering movements in Europe. The authors' publications draw attention to the importance of promoting mountaineering and highlighting the achievements and accomplishments of climbers, which helps attract interest to the regions and countries where this sport is developing. Extensive coverage of mountaineering events and competitions contributes to enhancing the prestige and recognition of countries in this field. Special attention is paid to the development of mountaineering in Ukraine, including its institutional establishment, sporting achievements, and current status. It is shown that Ukrainian mountaineering has absorbed the best European traditions and developed its own system of athlete training while maintaining a cultural and educational function. The results of the study can be used for further research in the fields of sports history, tourism, and cultural studies, as well as for improving educational programs in physical education and sports tourism.

Key words: mountaineering, sports history, mountain climbing, sports tourism, physical education, Ukraine.

Вступ. Історія альпінізму охоплює багато десятиліть, протягом яких удосконалювалися техніка сходжень, спорядження та підходи до подолання високогір-

них вершин. Початки альпінізму можна відстежити ще з давніх часів – зокрема, з перших згадок про «залізні гори» в Китаї близько 221 року до н.е. У той період

китайські воїни використовували мотузки й троси, щоб пересуватися по скелях і скельних виступах.

У середньовічній Європі альпінізм почав розвиватися як форма військової підготовки та засіб дослідження важкодоступних територій. Крім того, гори часто ставали місцем усамітнення для монахів і святих, які здійснювали паломництва до віддалених гірських вершин [6].

У XVIII столітті в Європі з'явилися перші спроби перетворити сходження на гори на вид активного відпочинку та туризму. Місто Шамоні у Франції вважається колискою альпінізму. Визначальною подією стало підкорення гори Монблан 8 серпня 1786 року (ця дата сьогодні відзначається як Міжнародний день альпінізму) – сходження здійснили Мішель Паккар (29 років) та Жак Бальма (24 роки). Вони стали першими людьми, які піднялися на найвищу вершину Європи – Монблан (4810 м) на льодовику Мер-де-Глас, започаткувавши нову епоху в історії альпінізму [...].

У XIX столітті альпіністи здійснили перші сходження на вершини головних гірських систем світу – Кавказу, Гімалаїв та Альп. У цей час активно вдосконалювалися технічні прийоми та спорядження, що дало змогу долати дедалі складніші маршрути.

Початок масових сходжень на найвідоміші вершини Альп пов'язують із 1865 роком, коли під керівництвом Едварда Уімпера британська група альпіністів підкорила Маттергорн. Після освоєння Альп європейські альпіністи звернули увагу на гори інших континентів [13].

Альпінізм – це унікальна форма людської діяльності, що поєднує прагнення до пізнання природи, фізичної досконалості та духовного самовираження. Він виник на стику практичних потреб, наукових пошуків і культурних ідеалів різних історичних епох. Вивчення його історії дозволяє зрозуміти, як змінювалася взаємодія людини з природним середовищем, і яким чином гори стали символом не лише фізичної, а й духовної вершини людських можливостей.

Мета статті – дослідити основні історичні етапи становлення та розвитку альпінізму у світі й в Україні, визначити культурні, соціальні та технологічні чинники, що вплинули на його еволюцію, а також показати особливості української традиції альпіністського руху в контексті світових тенденцій.

Огляд літературних джерел. У сучасних дослідженнях розвитку альпінізму спостерігається зростання інтересу до культурно-історичних, соціальних та екологічних аспектів цього явища. Так, у роботі *Peak Pursuits: The Emergence of Mountaineering in the Nineteenth Century* (2020) авторка Caroline Schaumann аналізує розвиток альпінізму у Європі та Північній Америці в контексті наукових, естетичних і соціальних трансформацій XIX ст [1].

У своєму дослідженні *The Summits of Modern Man: Mountaineering after the Enlightenment* (2013) Peter H. Hansen переосмислює ідею «першого сходження» і звертає увагу на політичні, культурні й ідентичні значення підкорення вершин [2].

У статті-огляді *Review Essay: Mountains, History, and Nature: A View Back from the Anthropocene Towards Historical Mountaineering Literature* (2022) Harri Salovaara розглядає, як історія альпінізму ув'язується із сучасними екологічними та антропоценовими дискусіями [4].

Також важливим є дослідження *Mountaineering and British Romanticism: The Literary Cultures of Climbing 1770–1836* (2020) автора Simon Bainbridge, що розкриває літературно-культурний вимір становлення підйомів у гори в епоху романтизму [3].

Насамкінець, у праці *The collective vs individual nature of mountaineering: a network and simplicial approach* (2022) розглядається сучасний підхід до аналізу успішності сходжень через мережі, групову динаміку та індивідуальні фактори [5].

В українському науковому дискурсі увага зосереджена на спортивному, рекреаційному та культурно-патріотичному аспектах. Зокрема, О. Коваль (2015) підкреслює роль альпінізму у формуванні національної системи фізичної культури [7].

Таким чином, сучасна наукова література дозволяє підходити до історії альпінізму не лише як до опису хронології подій, а як до багатовимірного явища: технічного, соціального, культурного та екологічного.

Результати. Зародження альпінізму пов'язане з практичною необхідністю подолання гірських перешкод. У китайських джерелах III ст. до н.е. згадується використання тросів і мотузок для пересування по гірських хребтах. Ці дії ще не мали спортивного характеру, але заклали основу технічних прийомів, що згодом перетворилися на елементи альпіністської практики.

У середньовічній Європі підйоми в гори здійснювалися з військових, господарських або релігійних мотивів. Гори ставали місцем паломництв і духовного усамітнення. Поступово в суспільній свідомості формується уявлення про вершину як символ духовного вдосконалення.

У XIV–XVI століттях, у період Ренесансу, зростає інтерес до природи як до простору пізнання. Підйом Франческо Петрарки на гору Мон-Ванту (1336 р.) вважають символічним початком альпінізму як інтелектуального та естетичного досвіду.

Формування альпінізму як спорту (XVIII–XIX ст.) У XVIII–XIX ст. альпінізм трансформується в організовану діяльність. Створюються перші альпійські клуби, розробляється спорядження, формується техніка безпеки. Період 1854–1865 рр. відомий як «Золота Доба альпінізму», коли були підкорені головні вершини Альп – Монблан, Маттергорн, Айгер.

Перші успішні спроби підкорення найвищих гір світу – Евереста та K2 – стали вирішальними моментами в історії висотного альпінізму та висотного туризму.

У 1953 році новозеландський альпініст Едмунд Гілларі під керівництвом видатного британського альпініста – Генрі Сесіл Джон Гант, та шерпа Тенцінг Норгей з Непалу вперше підкорили найвищу гору світу – Еверест, яка розташована на висоті 8 848 метрів

над рівнем моря. Вони стали першими, кому вдалося дістатися найвищої точки світу. І, головне, спуститися з неї живими. Це був перший раз, коли людина досягла найвищої точки на планеті. Цей подвиг став межевою подією і розпочав епоху популярності висотного туризму на Евересті.

Слідом за Еверестом, увагу альпіністів привернула гора К2. К2, розташована в Пакистані, вважається однією з найскладніших та найнебезпечніших гір для підкорення в світі. У 1954 році італійсько-пакистанська експедиція під керівництвом Ардіто Дезіо спільно з Вільямом Бонатом з Італії вперше підкорили цю гору. Це стало великим досягненням альпіністів, оскільки та момент часу К2 була єдиною високогірною вершиною, яку ніхто не зміг підкорити.

Успішні спроби підкорення Евереста та К2 визначили розквіт висотного туризму. За останні роки тисячі людей з усього світу приїжджають на Еверест та К2, щоб відчувати смак захоплення, підкорюючи найвищі гори світу. Ці події відкрили нові цілі для альпіністів і зробили гори доступнішими для туристів із різних країн. З тих пір висотний туризм став популярною формою відпочинку та активного відпочинку для тих, хто бажає випробувати свої сили та насолодитися неперевершеними краєвидами гірського світу.

Розвиток альпінізму в Україні. Початки організованого альпінізму на українських землях пов'язані з утворенням Кримського гірського клубу, який був заснований в Одесі у 1890 році. З 1905 року він отримав назву «Кримсько-Кавказький гірський клуб» [8]. Основним напрямом діяльності цієї організації був гірський туризм, який поєднувався з науково-дослідною роботою.

У перші роки свого існування клуб зосереджувався переважно на експедиційній діяльності. Його члени досліджували гірські масиви Криму та Кавказу, описували їх географічні й геологічні особливості, збирали відомості про місцеву флору й фауну. Такі експедиції поєднували елементи науки, туризму й спортивного альпінізму, що поступово формувало професійну культуру дослідження гір.

Окрім наукових завдань, члени клубу активно організовували альпіністські походи та тренування з виживання в гірських умовах. Це сприяло розвитку технічних навичок сходжень і вдосконаленню майстерності українських альпіністів. Згодом «Кримський гірський клуб» став одним із провідних центрів гірського туризму на території України.

Клуб підтримував тісні зв'язки з іншими українськими та зарубіжними альпіністськими організаціями, проводив спільні експедиції, обмінювався досвідом і популяризував ідеї активного відпочинку в горах. З часом він перетворився не лише на науково-спортивну, а й на культурно-просвітницьку організацію. Члени клубу влаштовували лекції, виставки та публічні доповіді, у яких ділилися враженнями від подорожей і відкриттів. Це сприяло зростанню інтересу до гірського туризму серед населення та розвитку туристичної інфраструктури в гірських регіонах.

Завдяки діяльності «Кримського гірського клубу» гірські райони України здобули визнання як осередки активного відпочинку та досліджень природи. Багато маршрутів і базових таборів, створених клубом на початку XX століття, використовуються й сьогодні. Історія цієї організації є яскравим прикладом становлення гірського туризму в Україні та продовжує надихати сучасних альпіністів.

Подальший розвиток українського альпінізму пов'язаний з експедицією на Тянь-Шань 1927 року, яку організував харківський дослідник Михайло Погребецький. Саме під його керівництвом у 1929 році науково-спортивна група відкрила нові гірські хребти й льодовики в недосліджених районах Центрального Тянь-Шаню, а також підкорила найпівнічніший майже семитисячник – гору Хан-Тенгри (6995 м) [8].

Ця подія стала важливою віхою в історії українського альпінізму, адже заклала наукову й спортивну основу для подальших гірських досліджень та експедицій українських альпіністів у різні куточки світу.

На початку 30-х років XIX століття альпінізм складався з двох етапів: спортивного та навчального. Не зважаючи на те, що ці два етапи мали різницю в цілях та методах підготовки, нероздільно співіснували та доповнювали один одного [12]. Метою навчального альпінізму було підготовка інструкторів, навчання альпіністів та масовість. Спортивний альпінізм розвивався завдяки зусиллям окремих команд та ентузіастів. Проте обидва етапи отримували підтримку від профспілок та держави.

Навчальний альпінізм був спрямований на підготовку висококваліфікованих інструкторів, які могли передавати свої знання та навички новим альпіністам. Цей етап включав теоретичну підготовку, вивчення правил з безпеки та техніки, а також практичні тренування на спеціально облаштованих тренувальних майданчиках. Навчальний альпінізм відіграв важливу роль у забезпеченні безпеки альпіністів, а також у підготовці нового покоління учасників цього виду спорту.

Спортивний альпінізм, у свою чергу, був спрямований на досягнення високих спортивних досягнень та постановку нових рекордів. Він залучав ентузіастів, які готові були розробляти нові маршрути, покоряти вершини та брати участь у змаганнях. Графіки розвитку та плани змагань підтримувалися профспілками та державою, що допомагало спортивному альпінізму залучати більше учасників та розвивати цей вид спорту.

На Кавказі працювали стаціонарні високогірні табори спортивних товариств України: «Наука» і «Сталь» в ущелі Адыр-су та «Локомотив Півдня» в ущелі Гара-ауз-су. Було здійснено перше сходження на Тіхтенген з півдня та Доплах Західний. На Памурі групою О. Арістова здійснювалося сходження на пік Сталіна (7495 м). У 1938 році М. Т. Погребецький організовує та очолює українську школу інструкторів з альпінізму, яка діяла до початку Другої Світової Війни, з 1946 по 1952 роки школа продовжила свою діяльність [8].

На 1938 – 1941 роки припав період активного розвитку альпінізму. У цей час було удосконалено програми навчання спортсменів та інструкторів.

У період Другої Світової Війни альпіністський рух в Україні зазнав важких втрат. Багато з визначних баз на Кавказі були знищені або серйозно пошкоджені.

Однак, по завершенні війни, зусилля були спрямовані на відновлення альпіністського спорту в країні. З 1946 року почалася активна діяльність альпіністських секцій у різних містах України, зокрема у Києві, Дніпропетровську, Харкові та Одесі. Великою заслугою в організації та розвитку цих секцій були зусилля Миколи Погребельського, який очолював Українську школу інструкторів альпінізму.

Важливою віхою в історії українського альпінізму стала перша перемога української команди у 1961 році. Цей успіх було здобуто після здійснення складного траверсу вершин Коштантау – Межиргі – Дихтау з підйомом на Коштантау по північно-східному ребру з льодовика Уллуауз (Кавказ, район Безенгі) [8].

Перемогу здобула команда добровільного спортивного товариства «Авангард», до складу якої входили: В. Козявкін (м. Харків), Л. Кенсицький (м. Ужгород), М. Алексюк, В. Моногаров, І. Кашин (усі з Києва) та Б. Шапошніков (м. Донецьк).

Цей успіх став підтвердженням високого рівня підготовки українських альпіністів і сприяв зростанню авторитету нашої школи альпінізму на теренах колишнього СРСР.

У період між 1949 та 1991 роками за підсумками чемпіонатів СРСР 309 спортсменів отримали медалі в різних класах змагань. Імена українських альпіністів – Г. Польового, Ю. Григоренка-Пригоду, А. Кустовського, О. Вербу, В. Ковтуна та інших – увійшли в історію спорту, а складні гірські маршрути, відкриті ними, сьогодні носять їхні імена.

Починаючи з 1991 року після розпаду СРСР альпіністська спільнота в Україні стала самостійною. У цей період завершується формування уставу та нової структури Федерації альпінізму та скелелазіння України, яка була затверджена у 1989 році за наказом Держкомспорту України. Її основою стають юридично самостійні колективні члени (суб'єкти). Виникає вищий керівний орган – конференція суб'єктів Федерації. Було обрано президента (на 4 роки), президію голів комітетів зі скелелазіння, альпінізму та ревізійної комісії.

На початку 1995 року чисельність членів федерації України становить 875 осіб [9]. Проте у цей період альпінізм стає клубним видом спорту, а приплив молоді стає меншим.

Поступово починають формуватися регіональні федерації з альпінізму та скелелазіння, що дає змогу ФАіС України отримати статус Національної федерації у 1996 році.

У 2000 році, вперше за роки незалежності, Федерація організувала масштабну «Альпініаду-2000» (Кавказ) для проведення серйозних навчально-спортивних заходів та тренувань альпіністів, сприяючи популяризації альпінізму та сподіваючись на популяризацію альпі-

нізму у світі. Захід охопив три регіони Кавказу і координувався представниками Федерації В. Леонтьєвим (Приельбрусс), О. Зайдлером (Безенгі), та М. Загірняком (Домбай). У заході взяли участь 307 альпіністів з 12 суб'єктів ФАіС України [8].

Українські альпіністи досягли визначних результатів у численних експедиціях до Гімалаїв та Каракоруму. За роки незалежності України було організовано десять національних експедицій: шість – за ініціативи Одеської школи альпінізму, три – під егідою Національного спортивного комітету України, та одну – Харківським клубом альпіністів. Крім того, українці брали участь у шести міжнародних експедиціях, а 28 спортсменів побували на вершинах, висота яких перевищує 8000 метрів.

Українські альпіністи здійснили сходження на всі найвищі вершини світу. Особливу славу здобули Владислав Терзиул, який став першим українцем, що підкорив усі 14 восьмитисячників без використання кисневого балона, та Сергій Бершов, який здійснив сходження на шість восьмитисячників. Серед найвідоміших маршрутів, пройдених українськими спортсменами, – Пуморі (7161 м) та Ама-Даблам (6856 м) у Непалі, а також Мак-Кінлі (близько 6000 м) на Алясці [12].

Одним із найяскравіших досягнень став успіх першої української національної експедиції «Еверест-99», яка відбулася під керівництвом Володимира Симоненка та старшого тренера Михайла Горбенка у 1999 році. Під час сходження троє учасників – В. Копитко, В. Горбач і В. Терзиул – піднялися на вершину Евересту без кисневих балонів. Цей подвиг став символом мужності й професіоналізму українських альпіністів, але й мав трагічну сторону – досвідчений спортсмен В. Копитко зник на вершині, і його місцезнаходження досі невідоме.

Досягнення експедиції були високо оцінені державою: організатора і керівника В. Симоненка удостоєно звання «Заслужений тренер України з альпінізму».

Сучасний альпінізм у своїй суті зберіг традиційні принципи й дух перших поколінь альпіністів, проте значно еволюціонував технічно. Сьогодні альпіністи використовують сучасне страхувальне, допоміжне та бібуачне спорядження, вдосконалену екіпіровку, а також нові системи фізичної, технічної та тактичної підготовки. Розвиток медичної підтримки, харчування та методик акліматизації дозволяє спортсменам без використання кисню долати складні льодові стіни, проходити комбіновані маршрути та перебувати на висоті понад 8–9 тисяч метрів протягом кількох днів.

Завдяки цим досягненням українська школа альпінізму посідає гідне місце серед провідних світових альпіністських традицій, продовжуючи славну історію від перших сходжень XIX століття до сучасних експедицій на найвищі вершини планети.

Висновки. Аналіз історії альпінізму у світі та в Україні показує, що цей вид діяльності розвивався як комплексний феномен, що поєднує спортивну майстерність, культурні цінності, науковий інтерес та духов-

ний розвиток. Гори завжди були символом людської цілеспрямованості та прагнення до самовдосконалення, а альпінізм став способом реалізації цих ідеалів у фізичній, психологічній та соціокультурній площині.

Дослідження демонструє, що історичні етапи розвитку альпінізму у світі – від давніх утилітарних форм пересування гірською місцевістю до «золотої доби альпінізму» та сучасних багатовимірних практик – формувалися під впливом технологічного прогресу, змін у соціальній структурі та еволюції культурних уявлень про природу. У Європі альпінізм перетворювався на організований рух із науково-дослідницькою, спортивною та естетичною складовими, що стало основою для подальшого розвитку національних шкіл альпінізму.

В українському контексті альпінізм набув особливого значення не лише як спортивна дисципліна, а й як форма національної культурно-освітньої діяльності. Українські альпіністи успішно інтегрували європейські традиції, створили власну систему підготовки спортсменів, розвивали освітні та виховні аспекти спорту і туризму. Крім цього, альпінізм у Україні став інструментом популяризації фізичної культури, формування активного способу життя та залучення молоді до здорових соціальних практик.

Сучасні тенденції розвитку альпінізму вказують на його багатовимірність: він залишається видом спорту

високого ризику і водночас виступає платформою для наукових експедицій, екологічної освіти та міжнародної культурної взаємодії. Дослідження історії альпінізму допомагає зрозуміти, яким чином зміни технологій, матеріальної бази та соціальних практик впливають на розвиток людських здібностей та формування суспільних цінностей.

Отже, альпінізм є не лише спортивною чи туристичною активністю, а й соціально-культурним феноменом, який поєднує традиції, науку, освіту і особистісне самовдосконалення. Вивчення його історії та розвитку у різних країнах, зокрема в Україні, відкриває широкі перспективи для подальших наукових досліджень у сфері спортивної історії, культурології, туризму та фізичної освіти, а також для практичного вдосконалення програм підготовки спортсменів і розвитку національної альпіністської школи.

Перспектива подальших досліджень Перспективи подальших досліджень історії альпінізму пов'язані з необхідністю систематизувати відомості про розвиток альпіністських шкіл, експедицій та клубів в Україні, а також простежити еволюцію технічних і тренувальних підходів у порівнянні зі світовими тенденціями. Подальше вивчення цієї теми сприятиме збереженню історичної спадщини альпінізму та популяризації національних досягнень у міжнародному спортивному контексті.

Література:

1. Schaumann Caroline. *Peak Pursuits: The Emergence of Mountaineering in the Nineteenth Century*. New Haven & London: Yale University Press, 2020.
2. Hansen Peter H. *The Summits of Modern Man: Mountaineering after the Enlightenment*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2013.
3. Bainbridge Simon. *Mountaineering and British Romanticism: The Literary Cultures of Climbing 1770–1836*. Oxford: Oxford University Press, 2020.
4. Salovaara Harri. Review Essay: Mountains, History, and Nature: A View Back from the Anthropocene Towards Historical Mountaineering Literature. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*. 2022. Vol. 13, No. 1. P. 195–201.
5. Krishnagopal Sanjukta. The collective vs individual nature of mountaineering: a network and simplicial approach. arXiv preprint, 2022.
6. Zhu Beifeng, Chen Ruizhi. History of rock climbing: innovation of technical equipment and human debate. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2023. Vol. 571.
7. Koval O. S. Modern Development of Mountaineering in Ukraine. *Physical Culture, Sports and Health of the Nation*. 2015. No. 19. P. 53–58.
8. Історія альпінізму в Україні. Отримано з: https://uk.wikipedia.org/Історія_альпінізму_в_Україні (дата звернення: 25.09.2024).
9. Школа альпінізму в Карпатах. Отримано з: <https://mountainworld.com.ua/tours/karpaty/> (дата звернення: 10.08.2025).

References:

1. Schaumann, Caroline. (2020). *Peak Pursuits: The Emergence of Mountaineering in the Nineteenth Century*. New Haven & London: Yale University Press [in English].
2. Hansen, Peter H. (2013). *The Summits of Modern Man: Mountaineering after the Enlightenment*. Cambridge, MA: Harvard University Press [in English].
3. Bainbridge, Simon. (2020). *Mountaineering and British Romanticism: The Literary Cultures of Climbing 1770–1836*. Oxford: Oxford University Press [in English].
4. Salovaara, Harri. (2022). Review Essay: Mountains, History, and Nature: A View Back from the Anthropocene Towards Historical Mountaineering Literature. *Ecozon@: European Journal of Literature, Culture and Environment*, Vol. 13, No. 1, pp. 195–201 [in English].
5. Krishnagopal, Sanjukta. (2022). The collective vs individual nature of mountaineering: a network and simplicial approach. arXiv preprint [in English].
6. Zhu, Beifeng, Chen, Ruizhi. (2023). History of rock climbing: innovation of technical equipment and human debate. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Vol. 571 [in English].

7. Koval, O. S. (2015). Modern Development of Mountaineering in Ukraine. Physical Culture, Sports and Health of the Nation, no. 19, pp. 53–58 [in English].
8. Istoriiia alpinizmu v Ukraini [History of mountaineering in Ukraine]. URL: https://uk.wikipedia.org/Istoriia_alpinizmu_v_Ukraini [in Ukrainian].
9. Shkola alpinizmu v Karpatakh [Mountaineering school in the Carpathians]. URL: <https://mountainworld.com.ua/tours/karpaty/> [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025

Дата публікації: 28.11.2025